

VARJA CVETKO OREŠNIK — JANEZ OREŠNIK

NARAVNA SKLADNJA IN SLOGOVNI RAZLOČEK MED DVOJNICAMA

COBISS: 1.01

V okviru naravne skladnje (osnove katere so povzete v dodatku) se prispevek osredinja na pare skladenjskih dvojnic, med katerimi je slogovni razloček (npr. ena dvojnica je knjižne narave, druga dvojnica je pogovorne narave). Naravna skladnja zna napovedovati razmestitev slogovnega razločka po dvojnicah. Jezikovno gradivo je angleško. Zajetih je 16 primerov slogovnih razločkov.

Ključne besede: angleščina, naravna skladnja, skladenjska dvojnica, slogovni razloček, odvisni stavek

Natural Syntax: Stylistic contrast between two syntactic variants

In the framework of Natural Syntax (the basics of which are summarized in the Appendix), this article focuses on certain pairs of syntactic variants between which a stylistic contrast obtains (e.g., one variant being formal, the other informal). Natural syntax can predict the assignment of stylistic contrasts within two variants. The language material is English. Altogether, sixteen cases of stylistic contrast are discussed.

Keywords: English, Natural Syntax, syntactic variant, stylistic contrast, dependent clause

Ta prispevek obravnava v okviru naravne skladnje slogovne razločke med dvojnicami, pri čemer se določa samo, ali je dvojnica (bolj) pogovorna ali (bolj) knjižna. V tem skromnem obsegu se dajo slogovni razločki napovedovati. A že to je osupljiva novost naravne skladnje, saj slogovni razločki sploh niso skladenjske narave in torej ne bi pričakovali, da bi se dali obdelovati s prijemi naravne skladnje. In vendar!

Pisca prispevka bi nadvse rada to prvo predstavitev nečesa novega zasnovala v celoti na slovenskem jezikovnem gradivu, vendar je v okviru slovenske skladnje še premalo podatkov o slogovnem razločku med primerljivima dvojnicama. Zato sva izbrala angleško gradivo, ki ga ni malo in je po najinem mnenju zanesljivo. Naslonila sva se predvsem na angleško slovnico za jezikoslovce Rodneyja Huddlestona in Geoffreyja K. Pulluma (Huddleston – Pullum 2002). Tam je (na 1800 straneh zlasti o skladnji, na nekaterih mestih v povezavi s semantiko) relevantnih podatkov skoraj 180, a žal niso vsi uporabni ali pa se enak podatek ponavlja na celo do petih mestih. Nekoristno je predvsem, kar ta slovnica navaja kot skonstruirano od predpisovalcev, jezikovnih brusov ali nekaterih vplivnih izobraževalnih ustanov. Takega sicer ni kdove koliko; če se izloči, preostane ok. 150

dobrih podatkov, in te sva vse obravnavala z orodji naravne skladnje. Izid dela je bil brez izjeme uspešen, vendar morda ne v vseh primerih enako zanesljiv. Sklici na relevantna mesta so naju namreč zanašali tudi v razdelke slovnice, ki so nama bili še tuji, in/ali kjer še nisva imela izkušenj s praktično uporabo naravne skladnje.

V nadaljevanju predpostavlja, da je bralec obveščen o osnovah naravne skladnje. Zgoščeno so predstavljene v dodatku na koncu prispevka; posebej želiva bralčevo pozornost pritegniti k seznamu osnovnih meril naravne skladnje (malce domišljavo imenovanih tudi »aksiomi«).

Osnovna lestvica naravnosti je pri slogovnih razločkih >nat (pogovorno, knjižno). Utemeljena je z znano okoliščino, da mnogo jezikov sploh ne premore knjižnega jezika ali ga rabi redko (npr. samo v obredju). Torej je pogovorno naravno po tipološkem načelu, točka (h) v seznamu aksiomov.

Pravkar navedena osnovna lestvica se da po naših pravilih razširiti na dva veljavna načina, in sicer v >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno) in v >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno). Posplošitev: vrednost A je vedno bližje pogovornemu, vrednost B pa vedno bližje knjižnemu. V skladu s to posplošitvijo sta smiselni tudi lestvici >nat (bolj, manj) / pogovorno ter >nat (manj, bolj) / knjižno. Katero izmed naštetih dodatnih lestvic bomo kdaj uporabili, bo odločilo jezikovno gradivo posamične izpeljave.

Za pokušino: v nadnarečni slovenščini je *vključeno je vse razen večerje* pogovorne in knjižne narave; *vključeno je vse razen večerja* je samo pogovorne narave (sodba o slogovnem razločku je najina); nasprotno od tega ni med (stisnjeno zapisanima) dvojnicama *posvetujte se z zdravnikom ali (s) farmacevtom* nikakršnega slogovnega razločka.

Osrednji del prispevka si dovoljujeva uvesti s posebno preprosto ponazoritvijo (iz besedotvorja). Govor bo o slogovnem razločku med angleškima samostalnikoma *doctor* in *doc* , oboje 'doktor, največkrat zdravnik'. Dvojnica *doctor* je nevtralne narave, dvojnica *doc* pa pogovorne narave. V koliki meri se dajo te razmere napovedati, je razvidno iz naslednje izpeljave:

(1) Angleščina. Dvojnici *doctor* in *doc* se razlikujeta slogovno: *doctor* je beseda nevtralne narave (torej pogovorna in knjižna), beseda *doc* pa se rabi samo v pogovornem jeziku.

Dvojnici: *doctor* in *doc* . – Okolje izpeljave je naravno, torej bo delovalo vzporedno povezovanje vrednosti lestvic, ki bosta navedeni v nadaljevanju. (Komentar: vprašanje okolja smo tukaj kar obšli; v nadaljnjih izpeljavah pa bo okolje igralo pomembno vlogo.)

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*doc, doctor*)

Tj., dvojnica *doc* je bolj naravna od dvojnice *doctor* . – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno)

(Komentar: ta lestvica edina med zgoraj naštetimi različki lestvic o slogovnem razločku odseva slogovne razmere v tu zajetem gradivu.)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči med *doc* in *doctor*, tako da je ena možnost samo pogovorna, druga pa pogovorna in knjižna, tedaj teži *doc*, da bi bil samo pogovorne narave, in *doctor* teži, da bi bil pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

4. Komentar. Napoved, navedena v točki 3, je pravilna. Temelji pa a. na izbrani in utemeljeni ubeseditvi lestvice 1.1 ter b. na okolju izpeljave (ki smo ga izjemoma samo omenili) in posledično na vrsti povezovanja vrednosti lestvic. (Lestvico 1.2 smo vzeli iz gradiva, ki je navedeno v prvem odstavku izpeljave. Na izbiro te lestvice ne moremo vplivati.) Z drugimi besedami: če naravna skladnja pravilno določi okolje izpeljave in lestvico 1.1, se da napovedati slogovni razloček med obravnavanima dvojnicama, tj., katera dvojnica je bolj pogovorna in katera bolj knjižna. Natančnejše določitve slogovnega razločka (npr. samo pogovorno ali pogovorno in knjižno) so odvisne od tega, katero lestvico o slogovnem razločku izberemo kot vložek v točko 1.2.

Iz vsega relevantnega gradiva, ki ga vsebuje slovnica Huddlestona in Pulluma iz leta 2002, sva v ta prispevek uvrstila samo izpeljave o slogovnih razločkih v odvisnikih (v odvisniških stavkih in polstavkih). Začenjava z izpeljavo (2):

(2) Angleščina. Namera se lahko izrazi z namernim odvisnikom, npr. *so that we can be sure of a quorum* 'tako da bi si zagotovili kvorum'. Tak namerni odvisnik je nekoliko knjižen. Sestavina *that* se sme izpustiti, npr. *so we don't have to rush* 'tako da nam ne bi bilo treba hiteti' (Huddleston – Pullum 2002: 727–728). Namerni veznik *so* (brez *that*) je precej pogovorne narave (Quirk idr. 1985: 565).

Dvojnici: (veznik namernega odvisnika) *so that* in *so*. – V izpeljavi ni govor o vsakršni rabi veznikov *so* in *so that*, temveč samo o rabi teh veznikov v namernih odvisnikih. Torej je okolje izpeljave »namerni odvisnik«, ta pa je semantične narave, zato je (po pravilih naravne skladnje) križno povezovanje zamrznjeno (in preostane samo vzporedno povezovanje).

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*so, so that*) / veznik namernega odvisnika

Tj., veznik *so* je bolj naraven od veznika *so that*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno, knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v namernih odvisnikih) med veznikoma *so* in *so that*, tako da je en veznik pogovorne narave, drugi veznik pa knjižne narave, tedaj teži veznik *so*, da bi bil pogovorne narave, veznik *so that* pa teži, da bi bil knjižne narave. Q.E.D.

(3) Angleščina. Namera se med drugim izraža z veznikoma *in order that* ‘(z namenom) da bi’ in *so that* ‘zato da bi’ (npr. *in order that I may make adequate preparation* ‘da bi mogel izvesti primerno pripravo’, *he issued white gloves so that his customers should not soil their hands* ‘oskrbel je bele rokavice, zato da si njegove stranke ne bi mazale rok’). Veznik *in order that* je bolj knjižen kot veznik *so that* (Huddleston – Pullum 2002: 1000–1001).

Dvojnici: veznik *in order that* in veznik *so that*. – Oba veznika se primerjata samo, kolikor se rabita v namernem odvisniku, zaradi česar je njuno okolje namerni odvisnik, ta pa je semantične narave, zato je križno povezovanje zamrznjeno.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*so that*, *in order that*)

Tj., *so that* je bolj naravno od *in order that*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (manj, bolj) / knjižno

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v namernem odvisniku) med veznikoma *in order that* in *so that*, tako da je eden manj knjižen, drugi pa bolj knjižen, tedaj teži veznik *so that*, da bi bil manj knjižen, in veznik *in order that* teži, da bi bil bolj knjižen. Q.E.D.

(4) Angleščina. Podredni veznik *lest* ‘da ne’ se veže z osnovno obliko glagola, npr. *we invited her husband too, lest he feel left out* ‘povabila sva tudi njenega soproga, da se ne bi počutil odrinjenega’, ali pa s *should* + nedoločnik, npr. *we invited her husband too, lest he should feel left out* enak pomen. Prvi zgled je malo bolj knjižen kot drugi (Huddleston – Pullum 2002: 187). Omenjeno osnovno obliko glagola štejeva za subjunktiv. Dodatne podatke o skladijskem vedenju veznika *lest* dajejo slovarji: *they were afraid to complain about the noise lest they annoyed the people next door* ‘bali so se pritožiti zaradi hrupa, da ne bi ujezili ljudi v sosednjem stanovanju’. Najin vtis je, da so to slogovno nevtralni različki.

Dvojnici: (*lest* v protivnem odvisniku) subjunktiv/*should* + neodločnik in povedni naklon. – Protivni odvisnik je semantične narave, torej zamrzne križno povezovanje.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (povedni naklon, subjunktiv/*should* + nedoločnik)

Tj., povedni naklon je bolj naraven od subjunktiva/*should* + nedoločnika. – Povedni naklon je v številnih jezikih kodiran ničto in je zato naraven po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v protivnem odvisniku, uvedenem z *lest*) med povednim naklonom in subjunktivom/*should* + nedoločnik, tako da je ena možnost pogovorna in

knjižna, druga pa samo knjižna, tedaj teži povedni naklon, da bi bil pogovorni in knjižni, in subjunktiv/*should* + nedoločnik težita, da bi bila samo knjižna. Q.E.D.

(5) Angleščina. Med dopustnimi vezniki je s stališča slogovnega razločka najbolj smiselno primerjati veznika *though* 'čeprav' (ta je pogovorne narave) in *albeit* 'čeprav, resda' (ta je omejen na knjižno rabo), kadar je njun komplement neglagolski polstavek, npr. *though an American citizen, he has never lived in the States* 'čeprav je ameriški državljani, ni nikoli živel v Ameriki', *the book covers the whole field, albeit somewhat superficially* 'knjiga pokriva celo področje, čeprav (a resda) nekoliko površno' (Huddleston – Pullum 2002: 736).

Dvojnici: (dopustni odvisnik) *though* in *albeit*. – Okolje je naravno: »dopustni odvisnik«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*though, albeit*) / veznik dopustnega odvisnika

Tj., veznik *though* je bolj naraven kot veznik *albeit*. – Dopustni veznik *though* se rabi veliko več kot dopustni veznik *albeit*, zato je *though* naraven po načelu pogostnosti, točka (č) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno, knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri veznikih dopustnih odvisnikov) med *though* in *albeit*, tako da je ena možnost pogovorna, druga možnost pa knjižna, tedaj teži *albeit*, da bi bil knjižne narave, in *though* teži, da bi bil pogovorne narave. Q.E.D.

(6) Angleščina. Če je v protazi pogojne povedi za sedanost osebna glagolska oblika od 'biti', stoji ta v subjunktivu ali v povednem naklonu, npr. *if such a demonstration be/is made* 'če bi se priredila taka demonstracija'. Oblika *be* je samo knjižna. Subjunktiv drugih glagolov je v tej zgradbi zelo izjemen (Huddleston – Pullum 2002: 745). Dvojnici: (v pogojnem odvisniku) *be* in *is*. – Okolje je naravno, ker je omejeno na eno samo slovarsko enoto ('biti') in na pogojni odvisnik, ki je semantične narave.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (povedni naklon, subjunktiv) / protaza pogojne povedi za sedanost

Tj., povedni naklon je bolj naraven od subjunktiva. – Povedni naklon je po jezikih največkrat kodiran ničto, zato je naraven po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri glagolu 'biti' v protazi pogojne povedi za sedanost) med povednim naklonom in subjunktivom, tako da je en naklon pogovorne in knjižne narave, drugi naklon pa samo knjižne narave, tedaj teži povedni naklon, da bi bil pogovorne in knjižne narave, subjunktiv pa teži, da bi bil samo knjižne narave. Q.E.D.

4. Opomba. Podobno knjižne narave je subjunktiv *be* v zgledu *whether it be good or bad* 'naj bo dobro ali slabo' (Huddleston – Pullum 2002: 765).

(7) Angleščina. »Izčrpni pogojni odvisniki« so tisti, ki v celoti naštevajo izključujoče se pogoje za uresničitev nadrednega glavnega stavka, npr. *I'm buying it whether we can really afford it or not* 'kupil jo bom, najsi si to v resnici lahko privoščimo ali ne'; en pogoj za nakup je uresničen s tem, da si ga lahko privoščimo, drugi pogoj za nakup pa je uresničen kljub temu, da si nakupa ne bi smeli privoščiti (Huddleston – Pullum 2002: 761).

»Vsebinski odvisniki v vlogi izčrpnega pogojnega odvisnika, ki je prislovno določilo«. (Skladenjske zgradbe te vrste ne kažejo v slovenščini nikakršnih skladenjskih posebnosti, v angleščini pa je drugače.) V takih stavkih je osebna glagolska oblika bodisi subjunktiv (in stavek je tedaj knjižne narave) bodisi povedni naklon (in stavek je tedaj nevtralne narave), npr. *whether it be/is in the theatre, in fiction, or on television* 'najsi je to v gledališču, v proznem leposlovju ali na televiziji'. Oba naklona – povedni in subjunktiv – sta dovoljena razen zelo izjemoma samo pri glagolu 'biti' (Huddleston – Pullum 2002: 1001).

Dvojnici: (vsebinski odvisniki v vlogi izčrpnega pogojnega odvisnika, ki je prislovno določilo) povedni naklon in subjunktiv. – Okolje je naravno, ker je omejeno na eno samo slovarsko enoto ('biti') in na pogojni odvisnik (ki je semantične narave).

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (povedni naklon, subjunktiv)

Tj., povedni naklon je bolj naraven od subjunktiva. – Povedni naklon je po jezikih največkrat kodiran ničto, zato je naraven po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri vsebinskih odvisnikih v vlogi izčrpnega pogojnega odvisnika, ki je prislovno določilo) med povednim naklonom in subjunktivom, tako da je en naklon pogovorne in knjižne narave, drugi naklon pa samo knjižne narave, tedaj teži povedni naklon, da bi bil pogovorne in knjižne narave, subjunktiv pa teži, da bi bil samo knjižne narave. Q.E.D.

4. Opombe

4.1. Vsebinski odvisnik je privzeta vrsta odvisnikov, ki ne vključuje oziralnih in primerjalnih odvisnikov (Huddleston – Pullum 2002: 62). Vsebinski odvisnik je skladijska, ne semantična enota.

4.2. Enak zgled iz SSKJ pod *najsi* 2: *v tem pogledu so vse ženske enake, najsi živijo v mestu ali na deželi*. (Namesto *najsi* bi lahko bil *če*, vendar ima *najsi* ožji pomen; pogosto je namreč znak, da sledi naštevanje izbire, česar veznik *če* nikoli ne nakazuje.)

(8) Angleščina. Na začetku odvisnika se podredni veznik *that* 'da' včasih izpušča. Odvisnik brez *that* se več rabi v pogovornem jeziku, npr. *I think it's a good idea* 'mislim, da je to dobra zamisel' (Huddleston – Pullum 2002: 953).

Dvojnici: ±[podredni veznik *that*]. – Okolje je nenaravno: »podredni veznik« in/ali »odvisnik«, a ker izpeljava obravnava samo eno slovarsko enoto, namreč podredni veznik *that*, je križno povezovanje zamrznjeno.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (–, +) / podredni veznik *that*

Tj., odsotnost veznika *that* je bolj naravna kot njegova navzočnost. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v *that*-stavkih) med navzočnostjo in odsotnostjo veznika *that*, tako da je ena možnost samo pogovorne narave, druga možnost pa pogovorne in knjižne narave, tedaj teži odsotnost veznika *that*, da bi bila samo pogovorne narave, in navzočnost veznika *that* teži, da bi bila pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

(9) Angleščina. V zelo pogovornem jeziku se namesto veznika *that* 'da' lahko rabi veznik *how* 'da', npr. *and told him how his cattle were being rustled* 'in mu je povedal, da njegovo živino kradejo' (Huddleston – Pullum 2002: 954).

Dvojnici: (*how*) 'da = pomen veznika' in 'kako = pomen načinovnega prislova'. – Okolje je naravno: pomen veznikov je semantične narave in izpeljava obravnava eno slovarsko enoto. Da se obravnava res samo ena slovarska enota, ne dve, se vidi po okoliščini (omenjeni v Huddleston – Pullum 2002: 954), da veljajo za *how* 'da' nekatere izmed bistvenih skladenjskih omejitev, ki jih uboga tudi *how* 'kako'.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat ('da', 'kako') / *how*

Tj., pomen 'da' je bolj naraven od pomena 'kako'. – Pomen 'da' je domala pomensko prazen. Ogovorjeni lažje odkodira pomen 'kako', in ta mora posledično biti omenjen na mestu B lestvice. Po načelu o govorečem in ogovorjenem, točka (a) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri slovarski enoti *how*) med pomenoma 'da' in 'kako', tako da je en pomen samo pogovorne narave, drugi pa pogovorne in knjižne narave, tedaj teži pomen 'da', da bi bil samo pogovorne narave, in pomen 'kako' teži, da bi bil pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

Opomba. *How* je predvsem načinovni prislov 'kako'. Kakor *how* v angleščini se *kako* v slovenščini lahko rabi v pomenu 'da', npr. *ne zaveda se, kako* 'da' je žena

hudo bolna (SSKJ pod *kako* 3, kjer pa ni omenjen morebitni slogovni razloček med 'da' in 'kako').

(10) Angleščina. Odločevalni vprašalni odvisniki so uvedeni z veznikoma *if* 'ali' in *whether* z enakim pomenom, npr. *I wonder if/whether he has read it* 'sprašujem se, ali jo je prebral'. Raba veznika *if* je nekoliko bolj pogovorna od rabe veznika *whether*. Glavna posplošitev pa se glasi: *ceteris paribus* je veznik *if* bolj pogovorne narave, veznik *whether* pa bolj knjižne narave (Huddleston – Pullum 2002: 972–974).

Dvojnici: (veznik odločevalnega vprašalnega odvisnika) *if* in *whether*. – Okolje je naravno: »odločevalni vprašalni odvisnik«, torej semantično določena enota.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*if, whether*) / veznik odločevalnega odvisnega vprašalnega stavka

Tj., veznik *if* je bolj naraven od veznika *whether*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (bolj pogovorno, bolj knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v odločevalnem odvisnem vprašalnem stavku) med veznikoma *if* in *whether*, tako da je eden bolj pogovorne narave, drugi pa bolj knjižne narave, tedaj teži veznik *if*, da bi bil bolj pogovorne narave, in veznik *whether* teži, da bi bil bolj knjižne narave. Q.E.D.

(11) Angleščina. Namesto *it is vital that they not accept the offer* 'ključno je, da ponudbe ne sprejmejo' (kar je z zanikalnim glagolom odvisnika samo knjižno) se nevtravno reče *it is vital that they do not accept the offer* z enakim pomenom (Huddleston – Pullum 2002: 994–995).

Dvojnici: (glagol odvisnika) *not accept* in *do not accept*. – Okolje je nenaravno: »nikalnost« in »odvisnik«. *That*-stavek ni semantične narave, je vsebinski odvisnik.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*not accept, do not accept*) / glagol odvisnika

Tj., *not accept* je bolj naravno od *do not accept*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v *that*-odvisniku) med *not accept* in *do not accept*, tako da je ena možnost samo knjižna, druga pa pogovorna in knjižna, tedaj teži *not accept*, da bi bilo samo knjižno, in *do not accept* teži, da bi bilo pogovorno in knjižno. Q.E.D.

Opomba. O vsebinskem odvisniku gl. izpeljavo (7), točka 4.1.

(12) Angleščina. Če je vsebinski odvisnik sestavina povedi za pogojnost, je v takem odvisniku lahko subjunktiv, a ta je samo knjižne narave (in se celo bliža sta-

rinskosti), npr. *if the mind be immaterial, its functions ought to be unaffected* 'če je um nesnovne narave, bi njegove funkcije morale biti zunaj vpliva česar koli'. Vendar je subjunktiv praktično omejen na glagol 'biti'. Drugače se rabi nevtralen povedni naklon: *whether he likes it or not* 'če mu je to všeč ali ne' (Huddleston – Pullum 2002: 1000).

Dvojnici: (vsebinski odvisnik v povedi za pogojnost) povedni naklon in subjunktiv. – Okolje je naravno: »pogojni odvisnik«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (povedni naklon, subjunktiv) / v pogojnem odvisniku

Tj., povedni naklon je bolj naraven od subjunktiva. – Povedni naklon je navadno kodiran ničto, zato je naraven po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v vsebinskih odvisnikih povedi za pogojnost) med povednim naklonom in subjunktivom, tako da je ena možnost samo knjižna, druga možnost pa pogovorna in knjižna, tedaj teži subjunktiv, da bi bil samo knjižne narave, in povedni naklon teži, da bi bil pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

4. Opomba. O pojmu vsebinski odvisnik gl. izpeljavo (7), točka 4.1.

(13) Angleščina. Podredni vezniki *as*, *as if*, *as though* 'kot (bi)' se v pogovornem jeziku lahko glasijo *like*. Zgledi z veznikom *as*: [primerjalni odvisnik:] *it's not as good as it was last year* 'ni tako dobro, kot je bilo lani'; [vsebinski odvisnik:] *he fell as he was getting in the bath* 'padel je, ko se je spravljal v banjo'. Zgledi z veznikom *like*: [primerjalni odvisnik:] *it was just me and Eileen getting drunk together like we used to in the old days* '(tam sva bila) samo jaz in Eileen in ga pila, kot sva to počela prej'; [vsebinski odvisnik:] *it seems like we're going to get into a speck of trouble* 'kaže, da bomo zašli v manjšo težavo'. Veznik *like* v vlogi veznikov *as if*, *as though*: *you look like you need a drink* 'zdiš se mi potreben pijače' (Huddleston – Pullum 2002: 1017 op., 1158).

Dvojnici: (podredni veznik) *as*, *as if*, *as though* in *like*. – Primerjalni odvisniki so naravni, ker so semantične narave; vsebinski odvisniki so kot odvisniki brez semantičnega razreza nenaravni. V takih razmerah se uveljavi naravnost kot privzeta izbira.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*like*, *as/as if/as though*) / podredni veznik

Tj., veznik *like* je bolj naraven od veznikov *as/as if/as though*. – Veznik *like* se rabi več kot veznik *as* in tudi kot veznika *as if*, *as though* (ima torej večje področje rabe kot ti trije vezniki skupaj) in je zato naraven po načelu pogostnosti, točka (č) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri podrednih veznikih) med *as/as if/as though in like*, tako da je ena možnost samo pogovorna, druga pa pogovorna in knjižna, tedaj teži veznik *like*, da bi bil samo pogovorne narave, in vezniki *as/as if/as though* težijo, da bi bili pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

4. Opombe

4.1. Vsebinski odvisnik: gl. izpeljavo (7), točka 4.1.

4.2. Področje rabe se v naravni skladnji ureja z načelom pogostnosti, točka (č) v seznamu aksiomov.

(14) Angleščina. Oziralni odvisnik *the answers to which he already knows* 'odgovore na katerega (on) že pozna' je razmeroma knjižne narave; doživlja popoln premik tiste samostalniške zveze, ki vsebuje oziralni zaimek. Preostala različka (*to which he already knows the answers in which he already knows the answers to*) – vsi trije so sopomenski – sta nevtralne narave in doživljata nepopoln premik tiste samostalniške zveze, ki vsebuje oziralni zaimek (Huddleston – Pullum 2002: 1041).

Dvojnici: (samostalniška zveza, ki vsebuje oziralni zaimek) popoln in nepopoln premik na začetek stavka. – Okolje je nenaravno: »odvisnik«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (popoln, nepopoln) / premik na začetek stavka

Tj., popoln premik je bolj naraven kot nepopoln premik. – Po načelu o potekih, točka (e) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v oziralnem odvisniku) med popolnim in nepopolnim premikom na začetek stavka, tako da je ena možnost samo knjižna, druga pa pogovorna in knjižna, tedaj teži popolni premik, da bi bil samo knjižne narave, in nepopolni premik teži, da bi bil pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

(15) Angleščina. Oziralni odvisniki, ki se začenjajo z glagolnikom/deležnikom + oziralnim zaimkom (npr. *passing which confers on the student a virtual guarantee of a place at the university* 'uspešno opravljanje katerega da študentu skoraj poroštvo za mesto na univerzi'), so zelo knjižni. Izjema so nevtralni *speaking/talking of which/whom* 'o čemer/katerem že govorimo', ki uvajajo temo stavka, a ta izjema tu ne bo obravnavana (Huddleston – Pullum 2002: 1043). Uvajalo *passing which* se nevtralno glasi *the passing of which*.

Dvojnici (oziralni odvisnik, uveden z glagolnikom/deležnikom + oziralnim zaimkom) *passing which in the passing of which*. – Okolje je nenaravno: »podredno uvajalo« in/ali »odvisnik«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*passing which, the passing of which*) / uvajalo oziralnega odvisnika
Tj., *passing which* je bolj naravno kot *the passing of which*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v oziralnih odvisnikih, ki se začenjajo z glagolnikom/deležnikom + oziralmim zaimkom) med tipoma *passing which* in *the passing of which*, tako da se en tip rabi samo knjižno, drugi tip pa pogovorno in knjižno, tedaj teži tip *passing which*, da bi se rabil samo knjižno, in tip *the passing of which* teži, da bi se rabil pogovorno in knjižno. Q.E.D.

(16) Angleščina. Oziralno uvajalo lahko poleg oziralnega zaimka vsebuje samostalniško jedro, npr. *which expenses* 'kateri odhodki'. V takem primeru je samostalniško jedro vedno ponovitev enakega samostalniškega jedra, ki se pojavlja nekje v bližnjem predhodnem besedilu, npr. *they refuse to support the UN's expenses [...]*, *which expenses are not covered by the regular budget* 'nočejo prispevati k odhodkom OZN [...]', kateri odhodki (saj ti odhodki) nimajo kritja v rednem proračunu'. Taki oziralni odvisniki so samo knjižni. Če pa je samostalniško jedro (neponovljeno) v takem oziralnem uvajalu, da je po zgradbi predložna zveza, npr. *in which case* 'v katerem primeru', je oziralni odvisnik nevtralne narave, npr. *I may be late, in which case I suggest you start without me* 'morda bom zamudil, v katerem primeru (in v tem primeru) predlagam, da začnete brez mene' (Huddleston – Pullum 2002: 1044).

Dvojnici: (uvajalo oziralnega odvisnika) *which expenses* ter *in which case*. – Okolje je nenaravno: »podredno uvajalo«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*which expenses, in which case*)

Tj., *which expenses* je bolj naravno kot *in which case*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v uvajalu oziralnega odvisnika) med tipoma *which expenses* ter *in which case*, tako da je en tip samo knjižne narave, drugi tip pa pogovorne in knjižne narave, tedaj teži tip *which expenses*, da bi se rabil samo knjižno, in tip *in which case* teži, da bi se rabil pogovorno in knjižno. Q.E.D.

Dodatek: osnove naravne skladnje

Naravna skladnja je deduktivna jezikoslovna teorija (v razvoju), ki določa predpostavke, na podlagi katerih se napovejo (in torej sinhrono razložijo) neke (obliko)skladenjske razmere. Osnovni vrsti predpostavk so lestvice naravnosti in pravila povezovanja med soodnosnimi vrednostmi katerih koli dveh lestvic. Vsake (obliko)skladenjske razmere so predstavljene kot dve primerljivi dvojnici. Naravna skladnja ne vsebuje tvorbene sestavine.

Osnovna oblika lestvic naravnosti je $>\text{nat}(A, B)$, kjer je A bolj naravno od B . Dovoljeni sta tudi dve razširjeni lestvici, namreč $>\text{nat}(A + B, B)$ in $>\text{nat}(A, A + B)$, ki sta veljavni, če je veljavna soodnosna lestvica oblike $>\text{nat}(A, B)$. Iz Siebenreich 2016 dodajam: Lestvica osnovne oblike $>\text{nat}(A + B)$ je veljavna, kolikor so veljavna osnovna načela teorije, ki lestvico podpirajo. Lestvica razširjene oblike $>\text{nat}(A, A + B)$ ali $>\text{nat}(A + B, B)$ je veljavna, kolikor verjamemo, da smo v izpeljavo vključili pravi različek razširjene lestvice.

Sledijo merila, s katerimi naravna skladnja utemeljuje lestvice naravnosti.

(a) Parameter govorca/ogovorjenega. Na lestvici $>\text{nat}(A, B)$ je vrednost A naravna za govorca (in manj naravna za ogovorjenega); vrednost B je manj naravna za govorca (in bolj naravna za ogovorjenega). Osnovna lestvica se glasi $>\text{nat}$ (ugodno za govorca, ugodno za ogovorjenega). Ta pogled na naravnost je v jezikoslovju dobro znan (Havers 1931: 171), in sicer pod imenom težnja po gospodarnosti (ki jo goji predvsem govorec) in težnja po natančnosti (ki je predvsem v interesu ogovorjenega).

Po Mayerthaler 1981: 13sl. predpostavljamo, da je govorec središče sporazumevanja, zaradi česar so govorčeve lastnosti zvečine naravne; npr. biti prva slovniciha oseba in/ali osebek in/ali človeško in/ali moško (!) in/ali ednina in/ali določno in/ali nanašalno itd.

Kar je ugodno za ogovorjenega, je najbrž manj naravno za govorca. To je v naravni skladnji ključna točka in pri njej bo naravna skladnja vztrajala, dokler kak dober protiprimer te točke ne ovrže. Kot ponazoritev navajava, da je tvorba kake daljše samostalniške zveze lahko »utrudljiva« za govorca (tj. zanj manj naravna), a občutno lajša odkodiranje, ki ga opravi ogovorjeni (tj. zanj je bolj naravna).

(b) Načelo najmanjšega napora (Havers 1931: 171). Kar je bolj v skladu s tem načelom, je za govorca bolj naravno. Kar je (za govorca) kognitivno preprosto, se tvori zlahka, se zlahka priključuje iz spomina itd.

(c) Stopnja včlenjenosti v zgradbo. Kar je bolje včlenjeno v svojo zgradbo, je za govorca bolj naravno. Kot približek velja, da je za govorca manj naravno, kar tiči na robu zgradbe, in bolj naravno, kar je znotraj zgradbe.

(č) Pogostnost. Kar je bolj pogostno kot pojavnica, je za govorca bolj naravno. Kar je govorcu kognitivno bolj preprosto, se rabi več. (Toda obratno ni res: kar je za govorca naravno, ni nujno bolj pogostno.)

(d) Majhen nasproti velikemu razredu. Raba majhnega razreda je za govorca bolj naravna kot raba velikega razreda. Med sporočanjem govorec lažje izbira iz majhnih razredov kot iz velikih. (Tu gre za pogostnost različnic.)

(e) Načelo o potekih. Vsak potek je naraven. Zgledi poteka: premik, ujemanje, posnemanje.

(f) Sprejemljiva nasproti nesprejemljivi rabi. Sprejemljivo je za govorca bolj naravno kot nesprejemljivo. Temeljni razlog za sprejemljivost neke skladijske enote je ravno njena večja naravnost (za govorca) v primerjavi z neko soodnosno nesprejemljivo enoto.

(h) Kar je bolj razširjeno po jezikih sveta, je za govorca bolj naravno (tipološko merilo). Kar je za govorca kognitivno bolj preprosto, se uresničuje v več jezikih.

Ta merila (a–h) (odslej imenovana tudi aksiomi) so bila že uporabljena ob jezikovnem gradivu različnih jezikov in različnih (obliko)skladijskih razmer. Pri takem delu so naju merila kar naprej prisiljevala, da sva nekatere rešitve zavračala in dajala prednost drugim rešitvam. Na podlagi te spodbudne izkušnje bova sedanjí seznam (a–h) ohranila, dokler kak prepričljiv in nepopravljiv protiprimer ne zbudi dvomov o teh aksiomih. Tak dogodek bi bil sploh v temeljnem interesu naravne skladnje. Edini realistični cilj deduktivnih teorij je namreč, da se nazadnje ovržejo. Kakršno koli popravljanje aksiomov (razen lepotnega) bi zmanjšalo možnosti za ta zaželeni dokončni izid.

Zgornja merila naravnosti se rabijo za utemeljevanje lestvic naravnosti. Navadno zadošča, da se neka lestvica utemelji z enim samim merilom, ki podpre vrednost A ali vrednost B lestvice; nepodprta vrednost zavzame edini preostali položaj na lestvici. Seveda se sme lestvica podpreti z več kot enim merilom. Morebitna protislovja med merili, uporabljenimi ob neki lestvici, se razrešijo z omejitvami, veljavnimi za kombinacije meril. Doslej sva izrekla le malo takih omejitev, saj še nisva naletela na veliko uporabnega ključnega jezikovnega gradiva.

Lestvice naravnosti so bistveni del t. i. izpeljav, s katerimi naravna skladnja izraža svoje napovedi o razmerah v jezikovnem gradivu. Zgled izpeljave:

Angleščina. Kratnostni števniki sestojijo navadno iz glavnega števnik in besede *times* (npr. *four times* 'štirikrat'), le za najnižje števnike so na voljo enobesedni izrazi: *once* 'enkrat', *twice* 'dvakrat' in starinsko *thrice* 'trikrat' (Collins Cobuild 1990: 270–271).

Dvojnici: tip *once* in tip *four times*.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (tip *once*, tip *four times*)

Tj., tip *once* je bolj naraven kot tip *four times*. – Po merilu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (nizko, manj nizko) / število

Tj., nizko število je bolj naravno od manj nizkega števila (Mayerthaler 1981: 15). – Nizka števila so govorcu lažje dostopna. Po parametru o govorcu/ogovorjenem, točka (a) v seznamu aksiomov.

2. Pravila vzporednega povezovanja soodnosnih vrednosti:

vrednost A teži po povezavi z vrednostjo C,

vrednost B teži po povezavi z vrednostjo D. Gl. spodaj opombo 4.1.

3. Posledice:

Če jezik pri kratnostnih števniki loči med nizkimi in manj nizkimi števili, tako da rabi ena vrsta števil vzorec *four times* in druga vrsta števil vzorec *once*, tedaj težijo nizka števila k rabi vzorca *once* in manj nizka števila k rabi vzorca *four times*. Q.E.D. (Ne pričakujemo obratnih razmer.)

4. Opombe

4.1. Vrednost A lestvice 1.1 (= tip *once*) teži k povezavi z vrednostjo C lestvice 1.2 (= nizko število). Vrednost B lestvice 1.1 (= tip *four times*) teži k povezavi z vrednostjo D lestvice 1.2 (= manj nizko število). Podobno v preostalih izpeljavah, s tem da je povezovanje (drugače kot tukaj) pogosto križno. Križno povezovanje je razloženo v nadaljevanju.

4.2. Naravna skladnja ne more napovedati, kje je meja med nizkimi in manj nizkimi števili.

4.3. Henning Andersen je soavtorja Janeza Orešnika opozoril na vzporeden sestav kratnostnih števnikov, in sicer *one additional time, two/three/four additional times* itd., ki ne vsebuje razdelitve na dva dela, kakršna je predmet zgornje izpeljave. Donald Reindl (osebno sporočilo) je dodal še *one more time, two/three/four more times* itd.

Ta izpeljava trdi, da razmere ne morejo biti obratne, tj., da bi števniki nad *two* (ali *three*) bili enobesedni in števniki pod *three* (ali *four*) dvobesedni. Vse napovedi naravne skladnje se omejujejo na take skromne trditve o majhni verjetnosti obratnih razmer.

V izpeljavah igrajo pomembno vlogo pravila povezovanja; prim. točko 2 v zgornji izpeljavi. Pravila povezovanja uravnavajo povezave soodnosnih vrednosti na lestvicah, udeleženih v kateri koli posamezni izpeljavi.

Povezovanje je vzporedno ali križno. Recimo, da se soodnosni lestvici glasita $>\text{nat } (A, B)$ in $>\text{nat } (C, D)$. Vzporedno povezovanje združi v par vrednosti A in C ter vrednosti B in D. Križno povezovanje združi A z D in B s C.

Vprašanje velike pomembnosti je, kdaj je povezovanje vzporedno in kdaj križno. Privzeti primer je vzporedno povezovanje. Križno povezovanje je nujno, kadar je izpeljava omejena na jezikovno gradivo znotraj »nenaravnega okolja«. Slednje je opredeljeno kot vrednost B na lestvici $>\text{nat } (A, B)$.

Zgled. Na lestvici $>\text{nat}$ (glavni, odvisni) / stavek tvori vrednost »odvisni stavek« nenaravno okolje. Torej zahtevajo vse izpeljave, katerih jezikovno gradivo se nahaja v okolju »odvisni stavek«, križno povezovanje.

Naravna skladnja se sicer ne ukvarja s pomenoslovnimi pojavi, a v redkih primerih pomenoslovje vendarle zaide v kako izpeljavo. Dosedanja izkušnja uči, da pomenoslovni pojavi nikoli ne sprožajo križnega povezovanja.

Vztrajanje naravne skladnje pri razlikovanju med vzporednim in križnim povezovanjem izhaja posredno iz dela Henninga Andersena v okviru teorije zaznamovanosti. Andersen je v vseh človeških semiotskih sistemih opazil razmere, kot so naslednje: ob vsakdanji priložnosti so nezaznamovana neformalna oblačila, formalna pa zaznamovana; ob praznični priliki so formalna oblačila nezaznamovana, neformalna pa zaznamovana (Andersen 1972: 45, zlasti op. 23). Ta zgled, izražen z našimi lestvicami: (i) >nat (neformalna, formalna) / oblačila, (ii) >nat (–, +) / zaznamovano. Tretja lestvica kot vir okolja izpeljave: >nat (vsakdanja, praznična) / priložnost. Če je okolje »vsakdanja priložnost«, je povezovanje v (i–ii) vzporedno; če je okolje »praznična priložnost«, je povezovanje v (i–ii) križno.

Kot je razvidno iz vseh najinih izpeljav, tudi iz sledečih, se naravna skladnja ne ukvarja z zbiranjem in razvrščanjem jezikovnega gradiva, temveč obravnava domala samo gradivo, ki je bilo že predhodno zbrano in razvrščeno ter je v taki obliki dostopno v strokovni literaturi.

Iz Siebenreich 2016 dodajam: V slovenski šoli naravnega jezikoslovja je naloga izpeljav, da NAPOVEDUJEJO gradivske razmere, o katerih poteka izpeljava. Napovedi temeljijo na predpostavkah, (ki so maloštevilne in) ki so izražene v obeh lestvicah vsake izpeljave in v t. i. okolju izpeljave. Same predpostavke pa temeljijo na osnovnih načelih slovenske šole naravnega jezikoslovja. Če se dajo gradivske razmere napovedati, to ne pomeni nič manj, kot da ob resničnosti soodnosnih predpostavk niso samo take, kot res so, temveč sploh ne morejo biti drugačne, kot so. V tem smislu so gradivske razmere opisno razložene. Enako ravna *mutatis mutandis* tvorbeno slovnica.

NAVEDENKE

Andersen 1972 = Henning Andersen, Diphthongization, *Language* 48 (1972), 11–50.

Collins Cobuild 1990 = *Collins Cobuild English Grammar*, London: Collins, 1990.

Havers 1931 = Havers, Wilhelm, *Handbuch der erklärenden Syntax*, Heidelberg: Winter, 1931.

Huddleston – Pullum 2002 = Rodney Huddleston – Geoffrey K. Pullum, *The Cambridge grammar of the English language*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Mayerthaler 1981 = Willi Mayerthaler, *Morphologische Natürlichkeit*, Wiesbaden: Athenaion, 1981.

Quirk idr. 1985 = Randolph Quirk – Sidney Greenbaum – Geoffrey Leech – Jan Svartvik, *A comprehensive grammar of the English language*, London: Longman, 1985.

Siebenreich 2016 = Nika Siebenreich, *Delovanje naravnega oblikoslovja: doktorska disertacija*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [N. Siebenreich], 2016. – Razmnoženo.

SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU, 1970–1991.

SUMMARY

Natural Syntax: Stylistic contrast between two syntactic variants

In the framework of Natural Syntax (the basics of which are summarized in the Appendix), this article focuses on certain pairs of syntactic variants between which a stylistic contrast obtains (e.g., one variant being formal, the other informal). Somewhat unexpectedly, stylistic contrasts can be largely predicted within Natural Syntax, although they are not syntactic features. Any prediction is successful under the assumption of Natural Syntax (expressed on a scale) that informal is more natural than formal, and provided that the correct values of the following variables are determined: (a) the two syntactic variants, (b) their relative naturalness expressed on a scale, and (c) the environment of the deduction (and consequently the parallel or chiasmic alignment of the values of the scales).

The language material is English, extracted mostly from Huddleston and Pullum (2002). This descriptive grammar contains about 150 usable data on stylistic contrasts. However, only those are treated here that involve dependent clauses or at least their subordinators. For instance, clauses of purpose can be introduced with the more formal *in order that* or with the less formal *so that*. In all, sixteen cases of stylistic contrast are discussed.